

КОНЦЕПТУАЛНИ И ПРАКТИКО-ПРИЛОЖНИ АСПЕКТИ НА КЛАСИФИКАЦИЯТА И ОТЧИТАНЕТО НА НЯКОИ ФИНАНСОВИ ИНСТРУМЕНТИ, УРЕЖДЕНИ С ИНСТРУМЕНТИ НА СОБСТВЕНИЯ КАПИТАЛ НА ИЗДАТЕЛЯ

Георги Николов

Дипломиран експерт-счетоводител

Регистриран одитор

Докторант към катедра „Счетоводство и анализ“, УНСС

Ключови думи:

Финансови
инструменти
Финансов пасив
Капиталов
инструмент
Дериватив
МСС 32

Резюме

Настоящата статия разглежда специфичните особености на класификацията и счетоводното отчитане на по-често срещаните финансови инструменти, които са прикрепени към или подлежат на уреждане със собствени капиталови инструменти на издателя. Очертани са основните концептуални противоречия, които затрудняват подходящата класификация на тези инструменти от перспективата на издателя им. Конкретните изисквания на приложимите към разглежданата проблематика МСС са детайлно разяснени и илюстрирани с практически примери.

Финансовите инструменти, които ще бъдат уредени или могат да бъдат уредени с инструменти на собствения капитал на издателя, от десетилетия са широко разпространени на световните финансови пазари. В тази категория основно попадат деривативни инструменти за собствени акции на предприятията като опции, варианти, права и други подобни. Компаниите по света все по-често са склонни да приемат получаването на акции на дадено дружество-издател като заместител на паричните плащания, тъй като при добре работещи финансови пазари ликвидността на борсово котираните акции не се различава съществено от ликвидността на паричните средства. Освен това, за да се предпазят от враждебни поглъщания и сливания, корпорациите по света все повече разчитат на опции за обратно придобиване на свои собствени капиталови инструменти.

Безспорно е, че на този етап подобен вид финансови инструменти все още не са широко разпространени у нас и на тях продължава да се гледа с известна доза скептицизъм. Въпреки това, вероятно в следствие на затруднения достъп до банково финансиране, в последните няколко години някои компании в България се осмелиха да подхождат по-иновативно към начините за акумулиране на средства за финансиране на текущата си дейност и бъдещите си инвестиционни планове. Така и в България вече се наблюдават няколко успешно пласирани емисии на подобен вид финансови инструменти¹. Все по-често и у нас се срещат емисии на акции с опции за обратното им изкупуване от издателя.

¹ На българския финансов пазар подобни инструменти (в случая *варанти*) са емитирани за пръв път през 2009 г. от „Енемона“ АД – компания, извършваща дейност в областта на строително-монтажните

Счетоводното отчитане на финансовите инструменти, уреждани в собствени акции на емитента², поставя сериозни принципни въпроси, които имат както теоретико-методологичен, така и чисто практико-приложен характер. Основният проблем при този вид финансови инструменти се свежда до избора на подходящ модел за счетоводното им отчитане при техния издател. Това от своя страна засяга една доста противоречива страна на по-общия въпрос за основните принципи, на които следва да се базира класификацията на финансовите инструменти при издателя като финансов пасив или като инструмент на собствения капитал. Към момента Съветът по международни счетоводни стандарти (СМСС) неколкратно е признавал, че действащият подход за класификация на финансовите инструменти при издателя по реда на МСС (и произтичащото от него последващо счетоводно отчитане) страда от съществени недостатъци и се нуждае от фундаментално преразглеждане. Опит за такова преразглеждане беше направен с публикувания проект за промени в Концептуална рамка за финансово отчитане по МСС (*виж Проект за обсъждане DP/2013/1 на СМСС „A Review of the Conceptual Framework for Financial Reporting“ от юли 2013*), но поради все още твърде началната фаза, в която се намира проектът, предложенията в него няма да бъдат коментирани в детайли в настоящата статия. Извън обхвата на статията остава и подходящото счетоводно отчитане на посочените инструменти от притежателите им, тъй като то не би следвало да създава особени затруднения. Няма да бъдат коментирани и онези финансови инструменти, договори и задължения по сделки с плащане на базата на акции, по отношение на които се прилага МСФО 2 *Плащане на базата на акции*.

Целта на настоящата статия е да очертае специфичните особености на класификацията и счетоводното отчитане на по-често срещаните финансови инструменти, които са прикрепени към или подлежат на уреждане със собствени капиталови инструменти на издателя. Ще бъдат разгледани основните концептуални противоречия, които затрудняват подходящата класификация на тези инструменти от перспективата на емитента. Конкретните изисквания на приложимите към разглежданата проблематика МСС ще бъдат детайлно разяснени и илюстрирани с практически примери. Ще бъде обърнато специално внимание на някои вътрешни непоследователности в коментираните разпоредби на МСС.

Някои теоретични аспекти на класификацията на финансовите инструменти при издателя

Целта на финансовите отчети с общо предназначение е да предоставят информация за икономическите ресурси на предприятието и претенциите срещу отчитащото се предприятие, за да може ползвателите на информацията да идентифицират силните и слабите страни на предприятието. Тази информация

дейности и инженеринга. През 2010 г. последва емисия на подобни инструменти от интернет компанията "Инвестор.БГ" АД. През тази година дружеството „Свиноекомплекс Николово“ АД успешно приключи публичното предлагане на емисия варианти.

² Навсякъде в настоящата статия термините „емитент“/„емитиране“ и „издател“/„издаване“ са използвани като синоними и то в най-широкия смисъл на понятията, така че да обхванат случаите на прехвърляне на притежавани собствени акции, както и случаите на прехвърляне на капиталови инструменти под условие.

следва да дава възможност на потребителите да оценят ликвидността и платежоспособността на отчитащото се предприятие, неговите нужди от допълнително финансиране и доколко е вероятно то да бъде успешно при получаването на това финансиране. Информацията относно поредността и изискванията да се извърши плащане по съществуващите права помага на ползвателите да прогнозира как бъдещите парични потоци ще бъдат разпределени между лицата с претенции срещу отчитащото се предприятие³.

Основен източник на подобен вид информация е пасивът на счетоводния баланс⁴. В този смисъл правилната класификация на елементите в пасива на баланса е от изключителна важност за потребителите на финансовите отчети. В допълнение трябва да се подчертае, че цялостният модел за счетоводно отчитане на даден финансов инструмент се определя от неговата класификация като финансов пасив или капиталов инструмент.

Факт е, че не съществува „естествено“ или „универсално“ определение за термините „пасив“ и „собствен капитал“ – съдържанието на понятията се определя от смисъла, който потребителите на финансови отчети влагат в тях. Проблематиката за подходящата класификация на даден финансов инструмент при издателя като финансов пасив или като инструмент на собствения капитал се дискутира в професионалните среди вече повече от 20 години⁵. В академичната литература се срещат много разнообразни подходи за разграничаване на финансовите пасиви от собствения капитал.

Повечето специалисти, включително професионалните организации, разработващи счетоводни стандарти, постепенно се обединяват около мнението, че дясната страна на счетоводния баланс се опитва *едновременно* да предоставя информация за две относително различни, макар и взаимосвързани, съотношения⁶:

(1) съотношението между тези финансови инструменти, които:

- (а) съдържат настоящо задължение за изплащане на парични средства или за предоставяне на други финансови активи на притежателите на инструмента
- (б) не съдържат такова задължение

(2) съотношението между тези финансови инструменти, които

- (а) дават права на притежателя им на пропорционален дял от нетните активи на предприятието и възвръщаемост в зависимост от промените в тези нетни активи

³ Виж параграф Ц13 от концептуалната рамка

⁴ За облекчаване на изложението в цялата статия се използва наименованието „счетоводен баланс“ вместо „отчет за финансовото състояние“

⁵ Още през 1990 Съветът по счетоводни стандарти на САЩ (FASB) публикува Дискусионен меморандум на тема „Анализ на проблемите, свързани с разграничаването на собствен капитал от финансови пасиви и отчитане на инструментите с характеристики и на двете“.

⁶ В споменатия по-горе проект за обсъждане DP/2013/1 двете съотношения са наречени: “cash leverage” (ливъридж по отношение на платежоспособността) и “return leverage” (ливъридж по отношение на възвръщаемостта).

(б) не дават такива права.

В този смисъл ключовата разлика между понятията пасив и собствен капитал може да бъде разглеждана от две различни перспективи⁷:

(1) от перспективата на платежоспособността на дружеството–издател:

Като финансов пасив следва да се класифицират само тези инструменти, които могат да доведат предприятието до състояние на неплатежоспособност (несъстоятелност). Ако даден финансов инструмент съдържа сегашно задължение за прехвърляне на *конкретен актив*, което задължение дружеството не може да избегне, инструментът следва да бъде класифициран като финансов пасив. Всички останали (издадени от дружеството) финансови инструменти, които не съдържат такова задължение, са инструменти на собствения капитал.

(2) от перспективата на рисковете и изгодите, на които е изложен притежателят на инструмента

Като собствен капитал следва да се класифицират само тези инструменти, които до голяма степен прехвърлят на притежателите им рисковете и изгодите, на които обичайно са изложени собствениците на дружеството–емитент. Най-често това са рисковете и изгодите, свързвани с промените в нетните активи или в пазарната цена на акциите на дружеството. Всички останали (издадени от дружеството) финансови инструменти следва да се класифицират като финансови пасиви.

Към момента в академичните и професионалните среди все още няма постигнат консенсус по въпроса коя от двете перспективи следва да бъде водеща при представянето на елементите в пасива на счетоводния баланс. На този етап СМСС е възприел **смесен** подход по отношение на класификацията на финансовите инструменти при издателя – за повечето финансови инструменти определяща се явява перспективата на платежоспособността, но за правилната класификация на някои финансови инструменти се изхожда от концепцията за рисковете и изгодите. Вярно е, че при повечето традиционни финансови инструменти (обикновени акции, облигации, предоставени заеми, задължения към доставчици и други подобни) и двете перспективи водят до едно и също заключение за подходящата класификация на инструмента. При други финансови инструменти обаче това не е така – такъв именно е случаят с финансовите инструменти, на които е посветена тази статия. Разликата между двете перспективи най-лесно може да бъде илюстрирана със следния относително елементарен пример:

⁷ Различните автори дават собствени наименования на тези перспективи. Тази статия смислово се придържа до известна степен към понятията, които Американската асоциация на счетоводителите (ААА) въвежда в няколко свои публикации: „*solvency perspective*” (перспектива на платежоспособността) и „*valuation perspective*” (перспектива на оценяването)

На 01.01.2014 г. предприятие А сключва договор с предприятие Б, съгласно който предприятие Б предоставя на предприятие А парични средства в размер на 900 лева, а предприятие А се задължава на 31.12.2014 г. да:

А. предостави на предприятие Б 100 броя собствени акции.

Б. предостави на предприятие Б собствени акции на пазарна стойност 1 000 лева.

В. предостави на предприятие Б толкова парични средства, колкото е пазарната стойност на 100 броя собствени акции на предприятие А

Г. да предостави на предприятие Б парични средства в размер на 1 000 лева.

Класификацията на договора в условие Г едва ли би причинила някакви затруднения. Погледнато от перспективата на платежоспособността, предприятие А има безусловно задължение да заплати парични средства на предприятие Б на точно определена дата. Същевременно възвръщаемостта, която очаква предприятие Б, е фиксирана – по никакъв начин предприятие Б не е изложено на рисковете и изгодите от промените в справедливата стойност на акциите или в нетните активи на предприятие А⁸. Инструментът в условие Г недвусмислено следва да бъде класифициран като финансов пасив и от двете дискутирани по-горе перспективи.

Следващото по сложност условие в примера вероятно е условие А, при което предприятие А няма сегашно задължение да предостави на предприятие Б парични средства. Дружество А получава 900 лева, а в замяна няма задължение да пожертва нищо, което да има стойност за дружеството като обособена отчетна единица. В счетоводната теория е прието получаването на парични средства срещу емитирането на акции да се отчита като собствен капитал (инвестиция от собствениците). При уреждането на договора няма да възникне промяна нито в активите, нито в пасивите на дружеството, следователно би следвало такива договори да се отчитат като собствен капитал. Освен това, тъй като броят на акциите по договора е фиксиран (100 бр.), очакваната възвръщаемост от предприятие Б изцяло зависи от промените в пазарната цена на акциите или от промените в нетните активи на предприятие А⁹. В този смисъл инструментът в условие А би следвало да бъде класифициран като собствен капитал и от двете перспективи, въпреки факта, че обикновените акции все още не са емитирани към датата на получаване на престацията.

По-интересен за анализ е инструментът в условие В. От една страна, предприятие А има сегашно задължение да предостави на предприятие Б парични средства. Това обстоятелство насочва към класификация на договора

⁸ В случая предприятие Б е изложено единствено на кредитен риск поради евентуалната несъбираемост на вземането си.

⁹ Трябва да се обърне внимание, че за периода от 01.01 до 31.12.2014 г. предприятие Б не е изложено на *абсолютно* всички рискове и изгоди, на които са изложени собствениците на предприятие А. Така например предприятие Б може да няма права да участва в управлението на дружество А и/или да няма право на дивидент за периода до окончателното получаване на акциите. Въпреки всичко обосновано може да се твърди, че по същество предприятие Б до голяма степен е изложено на рисковете и изгодите, присъщи за собствениците.

като финансов пасив. От друга страна, икономическата позиция на предприятие Б е много сходна с тази на собствениците на предприятие А – тъй като сумата на уреждане не е предварително фиксирана, очакваната възвръщаемост от предприятие Б зависи изцяло от промените в пазарната цена на акциите на предприятие А. В този ред на мисли подходящата класификация на инструмент Б зависи от избора на една от двете описани по-горе перспективи. По сега действащите МСС инструментът се класифицира като пасив, което навежда на мисълта, че СМСС вероятно приема перспективата на платежоспособността за водеща.

Най-сложен за класификация вероятно се оказва договорът в условие Б. В този случай предприятие А няма сегашно задължение, уреждането на което се очаква да породни необходимост от изходящ поток от ресурси на предприятието, съдържащ икономически ползи. Вече беше споменато, че издаването на акции от предприятие А не води до изходящ поток от ресурси от дружеството¹⁰. Този извод насочва към класификация на инструмента като инструмент на собствения капитал. От друга страна, до момента на прехвърляне на акциите (31.12.2014 г.) предприятие Б по никакъв начин не е изложено на рисковете и изгодите от промените в справедливата стойност на акциите, които ще получи, тъй като стойността им е предварително фиксирана (т.е. ако пазарната цена на акциите спадне, предприятие А ще трябва да компенсира спада чрез предоставяне на повече акции). Фиксираната възвръщаемост по принцип е характеристика на финансовите пасиви. Този вид инструменти се класифицират по реда на МСС като финансови пасиви въпреки липсата на сегашно задължение за предоставяне на парични средства от страна на издателя. Именно това е една от най-съществените непоследователности в МСС, която ще бъде коментирана в детайли по-нататък.

Очертаните до момента концептуални въпроси и противоречия подчертават сложността на разглежданата проблематика. Следващата част на изложението разглежда конкретните изисквания на МСС по отношение на класификацията и отчитането на по-често срещаните финансови инструменти, уредени с инструменти на собствения капитал на издателя.

Счетоводно отчитане на някои инструменти, уредени с инструменти на собствения капитал на издателя по реда на МСС – практико-приложни аспекти

Изискванията за класификацията на финансовите инструменти при издателя като капиталови инструменти или финансови пасиви са детайлно регламентирани чрез разпоредбите на МСС 32 *Финансови Инструменти – Представяне*. В първоначалната редакция на Стандарта, публикувана от Комитета по МСС през 1995 г., се разглеждаха само частични аспекти от проблематиката за класификацията на някои договори за собствени капиталови инструменти на издателя. В последствие СМСС стига до заключението, че е необходимо да се поясни счетоводното третиране на подобни операции и изменя

¹⁰ Има вероятност този случай да се окаже неблагоприятен за собственици на дружество Б, тъй като издаването на допълнителни акции може да намали дохода им на акция. Този аспект от проблема ще бъде дискутиран по-нататък.

определенията за финансов актив, финансов пасив и инструмент на собствения капитал в МСС 32, за да ги приведе в съответствие с насоките за отчитане на договорите за инструменти на собствения капитал на издателя.

Логиката, върху която се изгражда класификацията на финансовите инструменти при издателя в МСС 32, се базира на един водещ принцип – принципа за наличието или липсата на договорно задължение от страна на дружеството–емитент за предоставянето на парични средства или други финансови активи на притежателя на инструмента. По същество, липсата на сегашно задължение от страна на емитента се явява решаващ признак за класификация на даден финансов инструмент като инструмент на собствения капитал. Не стои така обаче въпросът с инструментите, уреждани в собствени акции на издателя. За тях са предвидени *допълнителни* условия, на които този вид инструменти следва да отговарят, за да могат да бъдат отчитани като собствен капитал. Параграф 16 на МСС 32 гласи, че даден финансов инструмент, който ще бъде или може да бъде уреден в инструменти на собствения капитал на емитента, е инструмент на собствения капитал само ако той е:

(i) недериватив, който не включва договорно задължение за емитента да предостави променлив брой свои инструменти на собствения капитал;
или

(ii) дериватив, който ще бъде уреден от емитента само чрез размяна на фиксирана парична сума или друг финансов актив срещу фиксиран брой от неговите инструменти на собствения капитал¹¹.

Инструмент, който ще бъде уреден чрез емитиране на собствени акции, принципно не съдържа задължение за предоставяне на парични средства или други финансови активи. При уреждането на такива инструменти не възниква промяна нито в активите, нито в пасивите на издателя. При липсата на цитираното по-горе допълнително правило всички такива инструменти биха се класифицирали като собствен капитал. СМСС обаче не приема подобен подход, тъй като при него остават неадекватно отразени операциите, при които предприятието използва собствените си акции като „валута“. Съветът счита, че би било неуместно един договор да се отчита като инструмент на собствения капитал, когато в договора се използват инструменти на собствения капитал на предприятието за получаване или предоставяне на променлив брой акции, чиято стойност е равна на фиксирана сума. Според СМСС такъв договор представлява право или задължение за *конкретна сума*, а не за конкретен инструмент на собствения капитал. От своя страна договор за заплащане или получаване на конкретна сума (вместо за конкретно участие в собствения капитал) не може да бъде класифициран и отчитан като собствения капитал¹². Именно в резултат на гореизложеното са въведени допълнителните условия, на които този вид

¹¹ Изискванията, разписани в посочения параграф на МСС 32, са значително по-обемни, защото включват допълнителни пояснения за инструментите, деноминирани в чуждестранна валута, за деривативите върху деривативи и за инструментите, които се уреждат в онези инструменти на издателя, които са класифицирани като собствен капитал на основание параграфи 16 А, Б, В, Г на МСС 32 („инструменти с право на връщане“/„упражняеми инструменти“). Поради ограничения обхват на настоящето изложение тези твърде специфични случаи няма да бъдат разглеждани.

¹² Виж например параграф ОЗ13 от основанията за заключение към МСС 32

финансови инструменти трябва да отговарят, за да могат да бъдат класифицирани като собствен капитал:

- (i) т.нар. “фиксиран” тест (*fixed test*) за недеривативните финансови инструменти
- (ii) т.нар. тест “фиксиран за фиксирана” (*fixed-for-fixed test*) за деривативните финансови инструменти.

Ако споменатите по-горе изисквания са изпълнени, полученото възнаграждение за инструмента се прибавя директно към собствения капитал на предприятието, а промените в справедливите стойности на инструмента не се признават във финансовите отчети на издателя. В случай на неизпълнение на някое от изискванията инструментът следва да се отчита или като недеривативен финансов пасив, или като деривативен финансов актив или пасив (в зависимост от конкретните условия по договора).

„Фиксиран“ тест за недеривативни инструменти

По отношение на недеривативните финансови инструменти изискването на Стандарта гласи, че те следва да бъдат класифицирани като собствен капитал, ако броят на собствените капиталови инструменти, които дружеството има задължение да предостави на другата страна по договора, е *предварително фиксиран*. Предварителното фиксиране на броя капиталови инструменти излага притежателя на инструмента на всички рискове и ползи от промените в справедливата стойност на акциите на издателя. Логиката, върху която почива това изискване, е следната – ако броят на акциите по договора не е предварително фиксиран, а е определена само стойността им, предприятието по същество има задължение да изплати конкретна сума, макар и изплащането ѝ да не е се извършва с парични средства, а със собствени акции. СМСС счита, че предприятието *не* трябва да може да ползва третиране като собствен капитал за дадена операция просто поради включване на клауза за уреждане в акции. Това изискване, според СМСС, ограничава стимулите за структуриране на потенциално благоприятни или неблагоприятни операции с цел постигане на определено счетоводно третиране¹³. Правилото е МСС 32 синтезирано гласи, че когато даден договор е за конкретна сума, а не за конкретно участие в собствения капитал, то този договор би следвало да се класифицира и отчита като финансов пасив.

Приложението на „фиксирания“ тест може да се илюстрира със следните 3 примера. Дадено предприятие сключва следните договори:

- (1) договор за предоставяне на 100 броя собствени акции на другата страна по договора
- (2) договор за предоставяне собствени акции в размер на 1000 лева
- (3) договор за предоставяне на собствени акции в размер на левовата равностойността на 100 унции злато.

¹³ Виж параграф О314 от основанията за заключение към МСС 32

И трите договора представляват недеривативни финансови инструменти, при които едно предприятие е задължено да предостави на друго предприятие определен брой собствени акции. От трите договора само договор (1) следва да се класифицира като инструмент на собствения капитал. Останалите два договора са финансови пасиви, тъй като предприятието използва променлив брой от своите инструменти на собствения капитал като средство за уреждане на договора. Съответно договорът не доказва остатъчен дял от нетните активи на предприятието.

Тест „фиксиран за фиксирана“ за деривативни инструменти

По отношение на деривативите за собствени акции логиката на изискванията на МСС 32, приложими към тях, е абсолютно същата както при недеривативните инструменти. Разликата във формулировката се дължи на самата икономическа природа на деривативните инструменти – особеното при тях е, че уреждането им не изисква *едностранен трансфер* на ресурси от едната страна по договора към другата, а включва *размяна на ресурси* между страните по договора. Например, ако дадено предприятие реши да упражни опция, която му дава право да закупи определен брой собствени акции на издателя на опцията по определена цена, предприятието има право да получи акциите, но само ако плати уговорената за тях цена по договора. В този смисъл изискването на Стандарта гласи, че дериватив за собствени акции се класифицира като собствен капитал само ако ще бъде уреден чрез размяна на *фиксирана сума* парични средства или друг финансов актив срещу *фиксиран брой* капиталови инструменти.

Често срещан в практиката пример за инструмент, който издържа теста „фиксиран за фиксирана“, е издадена кол-опция за акции, която осигурява на притежателя ѝ право на покупка на фиксиран брой акции на предприятието-издател на опцията на точно определена цена. Издадената кол-опция в случая следва да се класифицира при издателя като инструмент на собствения капитал, тъй като изпълнява изискването за размяна на фиксиран брой акции срещу фиксирана сума¹⁴. Всяко получено възнаграждение (премията, получена за издадената опция) се прибавя директно към собствения капитал. Промените в справедливата стойност на опцията не се отчитат счетоводно.

Когато обаче условията по договора допускат някаква променливост или по отношение на броя на финансовите инструменти, които издателят се задължава да предостави, или по отношение на тяхната цена, инструментът не отговаря на изискванията за класификация като инструмент на собствения капитал¹⁵. Например дружество може да издаде кол-опция за акции, която осигурява на контрагента право на покупка на 100 броя акции на издателя по цена, която е

¹⁴ Този извод е принципно валиден, но само ако договорът подлежи на брутно физическо уреждане – т.е. размяна на акции срещу парични средства. Начинът на уреждане на инструмента, наличието на варианти за неговото уреждане или евентуални клаузи за уреждане под условие могат да окажат съществено влияние върху правилната класификация на инструмента. Тези допълнителни усложнения няма да бъдат коментирани в настоящата статия.

¹⁵ Трябва да се обърне внимание, че ако деривативът е издаден в замяна на получени стоки или услуги, подходящото отчитане се определя по реда на МСФО 2 *Плащане на база на акции*, където тестът „фиксиран за фиксирана“ не намира приложение.

обвързана с борсовата цената на 1 унция злато към определен момент. В този случай инструментът следва да се третира като обикновен дериватив – признава се като финансов актив или финансов пасив с отчитане на промените в справедливата стойност на дериватива в печалбата или загубата.

Следва да се обърне внимание, че в посочените по-горе примери изискванията са приложими единствено към самите деривативи (кол-опции, варианти, права и други) и нямат нищо общо с класификацията на основния инструмент, за който се отнасят (т.е. обикновените акции). Да предположим, че предприятие издава опция за предоставяне на 100 броя собствени акции и опцията не отговаря на изискванията за класификация като собствен капитал. Това по никакъв начин не означава, че предприятието следва да прекласифицира въпросните 100 броя акции от собствения капитал във финансови пасиви. Малко по-различно стои въпросът със издадените пут-опции за собствени акции или форуърдни договори за обратно изкупуване на собствени акции – този вид инструменти са разгледани по-долу.

Задължение за обратно придобиване на собствени акции

До момента бяха разгледани случаите, при които дадено предприятие има задължение да емитира (или да предостави) собствени капиталови инструменти на друго предприятие. В практиката са широко разпространени и такива инструменти, които задължават или могат да задължат издателя им обратно да изкупи или придобие свои собствени акции. Като пример може да бъде посочен форуърден договор, който задължава едно предприятие да закупи свои инструменти на собствения капитал срещу парични средства на определена дата. Друг пример е издадена пут-опция за собствени акции.

Съгласно параграф 23 от МСС 32 договор, който съдържа задължение за предприятието да изкупи свои инструменти на собствения капитал срещу парични средства или друг финансов актив, поражда **финансов пасив** за настоящата стойност на сумата за обратно изкупуване (например за настоящата стойност на цената на обратно изкупуване на форуърден договор).

Финансовият пасив се признава първоначално по настоящата стойност на сумата за обратно изкупуване и се *прекласифицира* от собствения капитал (т.е. дружеството отчита намаление на собствения си капитал за сметка на увеличение на финансовите си пасиви). Впоследствие финансовият пасив се оценява в съответствие с МСС 39 *Финансови инструменти – признаване и оценяване*.

Договорно задължение на предприятието да закупи свои инструменти на собствения капитал поражда финансов пасив в размер на настоящата стойност на сумата за обратно изкупуване дори в случаите, когато задължението за покупка е в зависимост от упражняването на правото за обратно изкупуване от контрагента. Ако договорът изтече без предоставяне на акции (например в случая на опция, която контрагентът решава да не упражни), балансовата стойност на признатия финансов пасив се прекласифицира към собствения капитал. Логиката е, че предприятието може да бъде задължено да заплати парични средства и това задължение следва да бъде отразено като финансов

пасив, независимо че може да е под условие спрямо упражняването на определени права от другата страна по договора. Много е важно да се отбележи, че това е така дори ако договорът сам по себе си може да бъде класифициран като инструмент на собствения капитал. Такъв е случаят с издадена пут-опция, която дава на контрагента правото да продаде на предприятието негови инструменти на собствения капитал на фиксирана цена. Тъй като счетоводното отчитане на издадените пут-опции поставя определени предизвикателства, то ще бъде илюстрирано със следния пример:

На 01.01.2014 г. предприятие А издава пут-опция за 100 броя собствени акции. Предприятието получава премия за опцията в размер на 500 лева. Опцията дава право на притежателя ѝ на 31.12.2015 г. да продаде обратно на предприятие А 100 броя собствени акции по цена 121 лева на акция (т.е. на 31.12.2015 г. предприятие А може да им задължение да изкупи свои собствени акции, но само ако притежателят на опцията реши да я упражни). Договорът подлежи на брутно физическо уреждане – т.е. размяна на акции срещу парични средства.

В случая издадената пут-опция отговаря на критериите за инструмент на собствения капитал от перспективата на предприятие А, тъй като включва получаване на фиксиран брой собствени акции по фиксирана цена. На 01.01.2014 г. предприятие А прави следното счетоводно записване за признаване на получената премия по опцията в размер на 500 лева в собствения капитал:

Д-т с/ка Парични средства	500 лв.
К-т с/ка Премии от емисии (ан. с/ка издадени пут опции)	500 лв.

Същевременно, съгласно параграф 23 от МСС 32, предприятие А следва да признае настоящата стойност на сумата за обратно изкупуване на акциите като финансов пасив в размер на 10 хил. лв. (сумата на пасива се изчислява като броят на акциите (100 бр.) се умножи с цената на акция (121 лева) и полученото произведение се дисконтира с подходящ пазарен лихвен процент, в случая приет за 10%). На 01.01.2014 г. предприятие А прави следното счетоводно записване:

Д-т с/ка Основен капитал или друга подходяща	10 000 лв.
К-т с/ка Други заеми и дългове	10 000 лв.

На 31.12.2014 г. предприятие А следва да признае разходи за лихви по метода на ефективния лихвен процент (размерът на разходите за лихви се определя като 10% от 10 000 лева). Съставя се статията:

Д-т с/ка Разходи за лихви	1 000 лв.
К-т с/ка Други заеми и дългове	1 000 лв.

На 31.12.2015 г. също се начисляват лихви по задължението (10% от 11 000 лева):

Д-т с/ка Разходи за лихви	1 100 лв.
К-т с/ка Други заеми и дългове	1 100 лв.

Приемаме, че притежателят на опцията решава да я упражни. Салдото по сметката за отчитане на финансовия пасив на 31.12.2015 г. е в размер на 12 100 хил. лева – точно толкова, колкото предприятието следва да заплати за придобиването на собствените акции. За уреждането на договора се съставя записването:

Д-т с/ка Други заеми и дългове	12 100 лв.
К-т с/ка Парични средства	12 100 лв.

Ако притежателят на опцията не се възползва от правата си по нея, балансовата стойност на финансовия пасив ще се прехвърли обратно в собствения капитал на предприятие А.

Някои критични бележки по методиката за класификация на инструментите, уреджани в собствени акции, по реда на МСС 32 *Финансови инструменти* – представяне

Както вече беше споменато, класификацията на финансовите инструменти при издателя по реда на МСС 32 се базира на основния принцип за наличието или липсата на сегашно задължение за заплащане на парични средства. По отношение на финансовите инструменти, които се уреждат в собствени акции на издателя, стандартът въвежда едно значително изключение от принципа, което изисква класификация като финансов пасив на договорите за получаване или предоставяне на *променлив брой* собствени акции. Това изключение, макар и до голяма степен мотивирано, води до съществени противоречия с Концептуалната рамка за финансово отчитане по МСС („рамката“). Така някои инструменти, които не отговарят на определението за финансов пасив в рамката, следва да се класифицират като такива съгласно правилата на МСС 32. Освен това подходът на МСС 32 към някои опции за акции съществено се различава от този в МСФО 2 *Плащане на база на акции*. Тези вътрешни противоречия в МСС поставят под съмнение адекватността на модела за класификация на финансовите инструменти, уреджани в собствени акции по реда на МСС 32.

Съгласно МСС 32 предприятията следва да класифицират задължението си за предоставяне на собствени акции в някои случаи като финансов пасив, в други – като инструмент на собствения капитал. От теоретична гледна точка е твърде спорен въпросът дали задължението за издаване на собствени акции изобщо може да бъде класифицирано като пасив. Вярно е, че дружеството има задължение да предприеме определени действия, но издаването на собствени акции по никакъв начин не води до отлив от икономически изгоди от дружеството и не влошава финансовото му състояние. Емитирането на акции би могло да влоши финансовото състояние на собствениците на дружеството, но този ефект обикновено намира отражение във финансовите отчети на

предприятието чрез показателя нетна печалба на акция с намалена стойност, изчислен по реда на МСС 33 *Нетна печалба на акция*.

Някои критици на МСС 32 не одобряват възприетия подход на отчитане на задълженията за покупка на акции. МСС 32 изисква издадена пут-опция да се отчита счетоводно, така сякаш опцията вече е била упражнена (за илюстрация виж счетоводните записвания на 01.01.2014 г. в примера по-горе). В случая отчитането на договора води до комбиниране деривативен инструмент с акции в обращение за създаването на синтетичен пасив. Някои специалисти са на мнение, че акциите, които са обект на подобни договори, продължават да бъдат акции в обращение, които имат едни и същи права като всички други акции. Поради тази причина е широко разпространено мнението, че би трябвало такива акции да се отчитат като собствен капитал, а не като финансов пасив.

Не може да не се подчертае и сложността на приложимия подход за класификация и отчитане на инструментите, уреждани в собствени акции. Освен описаните в настоящата статия основни правила МСС 32 съдържа и редица изключения от тях. Специфични изисквания са предвидени за деривативите върху някои специфични капиталови инструменти, деривативите върху деривативи, деноминирани в чуждестранна валута инструменти, инструментите с варианти за уреждане или с клаузи за уреждане под условие и т.н. Това прави процеса по класификация на някои видове финансови инструменти твърде сложен от практическа гледна. Освен това подходът на МСС 32 – дефиниране на основен принцип и „поправянето му“ с редица изключения – е спорен от концептуална гледна точка и поставя под съмнение общата валидност на принципа, върху който е изграден стандартът.

Библиографска справка

1. *Международни стандарти за финансово отчитане, ИДЕС 2012*
2. *American Accounting Association, Evaluation of the FASB's Proposed Accounting for Financial Liabilities with characteristics of Liabilities, Equity, or both, Accounting Horizons, 2001*
3. *DGRV, The differentiation between Equity and Liability according to IFRS: Proposed modification in IAS 32, 2006, www.dgrv.de (15.05.2014)*
4. *EFRAG, Discussion Paper "Distinguishing between Liabilities and Equity", 2008*
5. *FASB, "An Analysis of Issues Related to Distinguishing between Liability and Equity Instruments and Accounting for Instruments with Characteristics of Both", 1990*
6. *FASB, Preliminary Views: Financial Instruments with Characteristics of Equity, 2007*
7. *IASB, Discussion paper "A Review of the Conceptual Framework for Financial Reporting", July 2013*

**SOME CONCEPTUAL AND PRACTICAL ASPECTS OF THE ACCOUNTING
TREATMENT OF SOME FINANCIAL INSTRUMENTS THAT MAY BE
SETTLED WITH OWN EQUITY INSTRUMENTS OF THE ISSUER**

Georgi Nikolov

Certified Public Accountant, Registered Auditor

Ph.D. student at the department of "Accounting and Analysis", UNWE

Key words:

Financial instruments

Financial liability

Equity instrument

Derivative

IAS 32

Summary

The present article discusses some specific aspects of the classification and the proper accounting treatment of some financial instruments that are linked to or can be settled with own equity instruments of the issuer. The article outlines the main conceptual problems that may cause difficulties in the appropriate classification of such instruments from the perspective of their issuer. The main requirements of IFRS that are relevant to the topic are discussed in detail and are illustrated with specific examples.